

ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО ПЛАСТУНА Ч. 16

МАТЕРІЯЛИ ПЛАСТОВОГО КОНГРЕСУ
1948

Др. Володимир Янів, ЛЧ
скаутмастер

ДО ВЕЛИКОЇ МЕТИ

(Виховний ідеал Пластового Руху)

Пластове Видавництво «Молоде Життя»

Reprint of the Ukrainian Magazin for Boy and Girl Scouts „Molode Zytia“ / „Joung Life“, Munich, Dachauer Str. 9/II. Authorisation No. UNDP 223 from 1. July 1948

DR. W. JANIW
TOWARDS THE GREAT AIM
THE EDUCATIONAL IDEAL OF THE SCOUT MOVEMENT

Авгсбург, 1948

Образ батьківщини в небезпеці не раз ворушив непокоєм багатородні серця патріотів. Стукіт кінських копит, згарища й примари озброєних чужинців не раз визволяли в народі стільки енергії, якої й надіятися не було можна у щастю й гаразді. Зроджені з цієї енергії чини довгі століття дивували не тільки нащадків і найближче довкілля, але й ціле людство. Батьківщина в небезпеці кликала до зусиль, які з перспективи часу манять нас чаром легенди. Бо небезпека перероджувала спільноти. Вона вимагала від людини надлюдського, від смертних вічного й необмеженого, від миролюбців героїства, святости й посвяти. В той час небезпеки перемінюлися хвилини тривоги, розпачу й немочі в хвилини тріумфу, величі й слави. Тоді Провидіння серпанком блиску сповивало бліді з натури обличчя.

... Це хвилини Тернопіль; це часи облоги Карпаго, коли жінки обтирали свої плекані коси на шорстке могуззя, корабельні кодоли чи тятиви луків; — це часи Калки, коли коромоли стихали в Україні й переставали різнитися князі.

Наскільки ж більш зобов'язуючу силу від небезпеки, — від загрози тільки, мусить мати трагедія, — неволя народу. Наскільки ж більших зусиль від нас вона вимагає.

Образ батьківщини визволеної й вільної, батьківщини могутньої, — порядкуючого чинника на грані двох світів — це є та велика мета, яка надає вартости життю одиниць, яка зове, кличе нас на незважне, через жертву, терпіння й біль до перемоги. Це є та велика мета, яка веде стрілецьтво в бій, яка дає силу засланням, за яку стріли й пекельні машини переривали життя наших помазанників, за яку борються повстанці в сутінках рідних борів, за яку тисячі йшло на добровільне вигнання. Радісний гомін воскресних дзвонів Софії і Юра це є те могутнє пророцтво, яке визначає шляхи цілій спільноті й кожній одиниці. Лицем до батьківщини і завжди для батьківщини.

Визвольна політика, — шукання правильних шляхів до великої мети, — ось центральна проблема сьогоднішньої української дійсности. Але ж визвольна політика залежить від творців основної концепції і від реалізаторів. Тому питання нашої перемоги залежить від української людини, від її вартости, від її здібности викресати зі себе цінності, які вповні відповідали б трагедії хвилини. Так отже в дійсності центральною проблемою нашої сучасности є українська людина, з усіма її прикметами і з усіма хибами. Та українська людина, яка стільки разів викликала захоплення, але й не менш рідко різке засудження. Гіркі слова полином не раз спливали з уст наших найбільших ... »Народе без пуття і чести і поваги« ...

А наше покоління знає, що без віри в українську людину нема творчої дії. Хулою здаються наведені слова. Проте будьмо тверезі. Ми безконечно віримо »у велич Твого Духа« і знаємо, що всі прикмети українського народу, питомі нам і, хто зна, чи

не неповторні, треба відшукати й закріпити. Але одночасно відшукати треба й хиби, щоб їх виполоти, — знищити. Наше майбутнє залежатиме від розумної синтези традиції й поступу, причому шукатимем і в нашому минулому й зовнішньому сучасному прикмет і чеснот, — добра, а виєлімінувати будемо зло: хиби й слабості.

Так отже ми свідомі, що бій за українську державу починається від бою за душу українську, за наш національний світогляд, за обличчя грядучих поколінь, бо нашого нам вже не змінити. Тому чи не найбільш уваги треба присвятити українському виховному ідеалові.

Коли приглянутися тій суматосі строкатих понять, які в довіклі зараз панують, коли зважити ту нетерпимість, з якою вони себе взаємно поборюють, коли пригадати наш відомий нахил починати завжди все на ново, «ab ovo» від себе, то питання твердих принципів, загально-визнаних і теоретично обоснованих ідеалів набирає значення своєрідного «to be or not to be». Ми вповні свідомі важливості розв'язки питання. Але не менш свідомі ми труднощі завдання. Національна психологія українця досі недосліджена. Сама проблема виховного ідеалу лежала в нас досі перелогом. Спиратися на чужі зразки важко і це так зогляду на різницю в психіці, як ще більше через доосновно різне положення українського народу. Вкінці рамки доповіді не дозволяють розгорнути цілого багатства проблематики. Проте, вважаючи нашу спробу одним з перших кроків, хочемо накреслити низку проблем до пригаду ми й передусім, до дискусії.

Вже дуже поверховна аналіза останніх десятиріч нашої історії вказує на брак не тільки чітких визвольних концепцій, але навіть якогось позитивного світогляду, який мав би понадчасове значення. Гоголівський тип надвоє роздертої людини, подвійного патріота рідної землі й чужої держави — Австрії чи Росії — не сприяв витворенню завершеної структури. Оманливий блиск уявної чи дійсної могутності, захоплення чужою культурою чи навіть, іноді, охота спокійно, безтурботно жити доводили до резигнації зі своїх національних цілей. Москофілство ХІХ. сторіччя відроджується в ХХ. віці в новій постаті комунізму чи покутуса навіть ще у власовській концепції розбудови Сходу Європи на ближче неокреслених федеративних засадах. Як же ж перемагає в основному народницька концепція, яка послідовно розвивається в свідомій своїх завдань і цілей самостійницький рух, то дійсність далека від ідеалу. Приблизно що десять літ міняються початні гасла, які мобілізують маси на прю. На зміну народовцям приходять соціалісти, щоб уступити місця радикалам. По них добувають гегемонію радянофіли і вкінці націоналісти. Ці останні переходять знову таку основну еволюцію, що важко було б утотожити світогляд років тридцятих і сорокових. Цілий калейдоскоп.

Ця постійна пливкість вказує, без сумніву, на скланність положення бездержавного народу. В ній відбивається теж вплив доби, яка не знає догм і знаходиться в стані перманентної кризи. Але важливою причиною частих й основних змін є теж брак власного виховного ідеалу, який консеквентно впливав би з точно з'ясованої великої мети. Бо чи й справді можемо назвати якусь поважнішу спробу дати новим поколінням захопливий образ державника-патріота, який стояв би високо понад партиями, клясами, групами, кліками, понад злобою дня.

Що саме така аналіза є правильною, перекоонує нас приклад Англії чи навіть Америки з традиційними партиями й усгине-ними поглядами на життя. Притім треба пам'ятати, що ачеї доба криз мусіла теж якось позначитися на житті обидвох цих народів. Проте існує щось сильніше від криз: вічні ідеї вічної батьківщини.

Або чи ж образ вікінга, так конгеніяльно відтворений нашим Кленом, не має для скандинавців сили світогляду?!

Вони ж бо знають:

... »дарують норни тільки тим,
У кого серце із металу,
Суворі радощі вальгали
І шпиль екстази в шалі босвім ...«
Вони завжди радють, як зависочать їм рідні фйорди:
»Там скальди їм складатимуть шсні,
Там чисті й серцем ясноцирі:
Жінки, що схожі на валькірій,
І мить коротка там дана весні.
Там діти друкать з вітром молодим
І змалку вчить їх рідна мати
Човни із дерева тесати,
Шукати небезпек, любити дим,
А як прийдеться з усміхом ясним
В лиці суворім умирати.«

Оте »як прийдеться, вміти з усміхом ясним в лиці суворім умирати« — є і в нас першою, основною й найважнішою проблемою виховного ідеалу.

При тому підкреслюю і наголошую: »як прийдеться«. Тобто ідеалом нашим не є смерть, але ми маємо бути на випадок потреби рішені на найбільшу жертву для батьківщини, в цій теж і на смерть. Бо велика мета — самостійність — до якої йти маємо шляхом ясно спрецизованої визвольної політики, ніколи не дасться досягнути без жертви, без болю й крові.

Ця проблема здається така очевидна, що над нею на перший погляд не варто зупинятися. Але річ в тому, що пливкість переконань, хаос суперечних поглядів, нез'ясованість позицій причинялись у нас до затемнення основних принципів. І вправді »dulce et decorum est pro patria mori« вчилося у нас у школі, але далеко не пристосовувалось у нас в житті.

Цей факт був слідний у гостроактуальній у нас проблемі »батьків і дітей«. Що ця проблема мусіла існувати, впливає ясно з попередньо зробленого ствердження, що приблизно що 10 років змінювався політичний світогляд провідних верств. Гірше, що розрив між поколіннями проявлявся в дуже гострій формі й зокрема в тридцятих роках на ЗУЗемлях доводив до трагічних наслідків. »Батьки« й »діти« без довір'я до себе нагадували ворожі табори. Молодь залишена сама собі не могла органічно розвиватися, бо не користала з досвіду попередніх поколінь. Витрачаючи час на практичну роботу, не могла вона правильно добувати освіту, а окупант завжди зумів подбати своєчасно, щоб досвідніших провідників ізолювати за решіткою чи колючим дротом. У висліді примітивні думки починав приймати жахливі розміри й цей примітив до сьогодні тяжить над нами.

Де ж джерело цього затижного конфлікту: саме в інтерпретації початкової засади — готовості на жертву — при реалізації великої мети.

Молодь була виховувана на ідеалі дії, чину, боротьби. До чину кликали її зразки недавнього минулого. Студентство, як боевий авангард суспільності, було своєрідним архитипом, який мав зобов'язуючу силу для всякої молодої людини, яка хотіла бути чесною. Боротьба за високі школи з вічами, страйками, сецесією, стрілами, барикадами, вкінці з прикладом Коцка — це була оповита чаром романтики святість, непорушне табу.

Потім прийшло Січове Стрілецтво й епоха безпосередньої визвольної боротьби. Впливу цієї легенди на психіку покоління не треба підкреслювати. І вкінці новий етап: УВО, тасмна армія підпілля, яка вважалася й була довгий час понадпартійною і всенаціональною.

Це були факти, які виховували. І молодь ніколи не чула засудження цих фактів з боку попередників. Навпаки: вони як учасники, як «magna pars» цих подій жили завжди спомином про свої «юні дні, дні весни».

Але до фактів, які мали вартість виховного ідеалу, долучувалося високо-ідеалістичне виховання школи: Нагірна проповідь Христа про блаженних, переслідуваних за правду, була не тільки об'явленням для в'язнів. Вона захоплювала теж і молодь, яка бачила у воскресенні розп'ятого Христа ідеал, який давав силу тисячам мучеників гинути в колізеях і горіти живими смолоскипами на перехрестях багатолюдних шляхів. І ці смолоскипи казали запитувати, де є сьогоднішні святі, що відречуться цього світу для перемоги правди.

Але йдм далі, до новіших часів, до більш безпосередніх прикладів. Скільки ж разів у школі змальовувано героїство Шевченка чи боротьбу Франка з невіжими назадняками серед власної суспільності. Навіть Куліш був ставлений, як зразок характерної людини за те, що бойкотував послідовно учителя, який раз виявився супроти нього несправедливим...

І нараз ті самі учителі, які проповідували ці великі правди, казали молоді молитися за чужу владу, покійно йти на академії чи панахиди за катів народу, ставити особисте над загальне, дочасне над вічне.

Сьогодні важко уявити точно ту трагедію, яка відігралася в душах тогочасної молоді. Молодь, яка не знає компромісів, яка не знає облуди й фальшу, не знає полвійної моралі, була важко вражена. Зокрема — коли становище школи акцентував теж дід, ролина, довіряла, преса, визнані авторитети, навіть Церква. Це проблема глибокого морального порядку й сьогодні не сміє кинути каменем ніхто на ту молодь, яка в змальованих обставинах втратила довіря до старшого покоління, яке мало інші слова на свято й інші на будні. Факти почали заперечувати ідеї. Ідеалістично наставлена молодь сепарувалася. Що не робила вона цього легкодушно, без внутрішнього бою, без основного конфлікту між голосом совісті й голосом любови, — то хай мені буде вільно на доказ зачитувати уривок вчасного вісника з того часу, до речі писаного у в'язниці, в Страснім тижні (1932).

Батьків замучив ворог нам, братів скривав вже могила,
А ми, що з бою ще спаслись, караємося у тюрмі.
Чому в розпуці ломиш руки і ридася, Нене Мила,
Що я стискаю п'ясточки й спокійно не піду в ярмі?!
Глячи: Геройські тисячі братів жорстока смерть скосила,
А Ти для мене лиш одного маєш стільки болу й сльоз?

Чому мені казала, Нене, про святих, — чому учила
Терпіти й умирати, як терпів і як помер Христос?!

Що при відсепаруванні робила молодь фатальні помилки, не можна не то що заперечувати, але й навіть сумніватися.

Шлях боротьби є надто важкий, противник був надто рафінований, щоб не помилялися ті, які шляхів не знали, яких манила тільки Велика Мета. Це був часто підсвідомий зов крові, чи вірніше: совісті; це був часто шлях над безоднею, що грозила фізичною чи моральною смертю. І неодного ця безодня поглинула й не один зі змагання виніс навіки поторощені крила.

Але більш загрозливою від упадків була та боротьба зі здоровим у основі ідеалізмом молоді, до якої окупант не раз запрягав школу й суспільність. Не буду спинятися над витвореною системою донощництва; це пигання надто ясне, щоб хтось міг його боронити. Гірше з добре маскованою пропагандою життєвого філістерства й гедонізму. Проти революційних настроїв гімназійної молоді пристосував тодішній режим тактику поширених забав, танців, розбудження статевих інстинктів. І цей засіб не найшов доволі різкого спротиву з боку суспільності. Дехто навіть потурав поширюваному епікурейському світоглядю, мовляв він врятує молодь від смерті і терпіння.

Річ природна, такої рецепти прийняти під ніякою умовою не можна. І це не важливе, чи боротьба молоді була менше чи більше доцільна, чи і як її хтось капіталував, чи можна було краще використати нагромаджену енергію. Фактом залишиться, що в очах молоді чинна боротьба була героїзмом, а погоня за задоволенням низьких інстинктів чи гонів вважалася негідною повноцінної людини.

З перспективи літ наші симпатії сьогодні, без сумніву, по боці ідейного активу. Але ця проблема не має виключно теоретичного значення. Аналіза не є звичайним розцінюванням вартостей минулого. Річ в тому, що не можемо виправдувати чи розуміти молоді двадцятих чи тридцятих років тільки тому, що це були ми самі, що тридцяті роки були дні нашої юности, нашої весни. Бо коли так зробимо, повториться історія. А саме до подібної поведінки ми дуже схильні: ми згідні розуміти себе і наше минуле, як розуміли себе весь час студентські активісти доби сецесії чи барикад, як розуміли себе Січові Стрільці. Одночасно не хочемо признати права бути молодими, як ми ними були, сучасному молодому поколінню. Зовсім так, як нам колись не признавали старші. Між теорією і дійсністю є надто велика розбіжність.

Тим часом героїство завжди залишиться героїзмом і манитиме всіх, кому не пустим звуком є Добро і Правда.

А у впертому повертанні молодого покоління до ідеалізму є найкращий доказ, як глибоко жертвенність є вкорінена в нашій національній психіці. Було б окремим завданням прослідити цю нашу питоменність на зразках історії, але на це час не дозволяє, а наведені приклади останніх десятиліть є доволі багатомовні.

Вони одночасно ясно говорять, як дуже ідеалізм відповідає молодій людині. Річ природна, що якщо якась прикмета лежить в нашій вдачі, то вона мусіла в минулому теж часто повторятися, тобто витворила зобов'язуючу традицію. І сьогодні справді важко було б прослідити, чи наша національна вдача

казала нам керуватися ідеалізмом і в цей спосіб витворила традицію, чи навпаки, традиція вплинула на нашу психіку. Але не це важно.

Важливо тільки ствердити, що ідеалізм і готовість на жертву є одним з основних методів діяння й що вони й надалі мусять бути основною рисою виховного ідеалу. Цього вимагає наша Велика Мета, цього вимагає консеквентно і наш пластовий закон: наказ вірності Богові й Батьківщині. Між іншим цей сплет національного й релігійного доходить до найкращої синтези саме в ідеалістичній настанові, коли приклад мучеництва за Правду й Віру стає спонукою до боротьби за національні права і стає джерелом у хвилинах терпіння.

І проблема правильної інтерпретації ідеалізму є настільки важлива, що її треба визнати центральною проблемою виховного ідеалу. Центральною проблемою не тільки тому, що важко уявити собі реалізацію нашої мети без лицарськості й героїства, але й тому, що зв'язані з нею сумніви, а навіть суперечки.

Де ж є джерела сумнівів. Їх найменше два: перше це проблема доцільності жертви, а друге партійності. Проблема доцільності є доволі давня й відіграла в боротьбі «батьків» і «дітей» 30-тих років визначну роллю. При тім важливо відмітити, що «батьки», які не вагалися як зразок ставити власну жертвенність, жертвенність довоєнного студентства й стрілецтва, аж ніяк не призадумувалися, що багато дечого в цій їхній жертвенності (сецесія) було з перспективи часу недоцільне або й навіть абсурдальне. Коли ж добра воля й віра у слухність виправдувала попередників, то тим самим повинна виправдувати й молодші генерації. Завжди треба допустити можливість помилок. Це зв'язане з другою проблемою. Не завжди в часі змагань вдається вибирати справді найдоцільніші шляхи й про доцільність ніколи не можуть говорити учасники чи сучасники подій. Скільки суперечки викликають, напр., до сьогодні Крути? І навіть можна признати згори рацію всім опонентам. Бо в кожній події є різні аспекти. І з одного боку подія може бути доцільною, з другого одночасно фатальною, трагічною, чи навіть шкідливою. А втім буває, що річ на погляд сучасних абсурдальна має колосальні наслідки в майбутнім і т. д. Тому героїства ніколи не міряється доцільністю. Ми сьогодні схильні вже менше різко осуджувати роки тридцяті і то не тільки тому, що ми самі були учасниками, але й тому, що деякі оспорювані в минулому факти нашпили своє історичне виправдання. Подібно й сьогодні треба бути обережним в розцінюванні т. зв. доцільності і вміти бачити героїство навіть там, де, на наш погляд, мало користи.

Але проблема доцільності в основному лежить деінде. Це питання визвольної програми, а не виховного ідеалу. І як не було чи нема в нас загально визнаної програми, то не сміємо дивуватися, що молодь іде за тією конценцією, яка існує і діє. І це не її вина, а вина тих одиниць, що відповідають за політичну лінію народу. І при розгляді виховного ідеалу цієї проблеми докладніше з'ясувати не прийдеється.

Друга проблема, зв'язана з оспорюванням центральної проблеми виховного ідеалу, це, як згадано, проблема партійності. Річ в тому, що політику держави звичайно здійснює уряд, а визвольну політику партія і тому визвольна політика

підлягає спорам і дискусії з боку політичних противників. Але з цієї рації не можна робити закиду молоді, що вона хоче чесно і щиро служити батьківщині, а ще менше затемнювати головну проблему виховного ідеалу. Приналежність молоді до партії є в данім випадку явищем похідним. Основним в неї бажанням включитись у визвольну боротьбу. А молодь включується до того гурта чи партії, яка дає найповнішу розв'язку нашої боротьби. Проблема лежить отже знов же деінде: як зберегти молодь від передчасного впливу партії, чи пак, як zorganizувати наше національне життя, щоб реалізатором визвольної концепції була ціла нація, а не одна партія?

Теоретично беручи, можна боліти чи не погоджуватися, що ідеалізм молоді капіталізує одна група, але не можна послаблювати самого ідеалізму. Шлях до оздоровлення не в оплюгавлюванні самих безспірних ідеалів, а в призадумі, як найкраще ці ідеали здійснювати. Але це не завдання доповіді про виховний ідеал. Тут можна тільки замітити, що доки тих шляхів не маємо, можемо зі стовідсотковою певністю твердити, що молодь іде за тими, хто ці шляхи вказує. І з цим фактом треба рахуватися.

По ствердженні, що жертвенності молоді не можна послаблювати з огляду на дійсну чи згоадну недостатню доцільність жертви чи через капіталізування цієї жертвенності одною партією, треба підкреслити, що навпаки сьогодні конечність благородного ідеалізму є більша навіть ніж будьколи. З одного боку напружена ситуація, яка може кожної хвилини вимагати чинної дії кожної боєспосібної одиниці, з другого боку обставини, що послаблюють ідеалізм, кажуть нам акцентувати цю проблему. Адже ж війна причинилася до змучення людства й до передчасного постаріння молоді. Вирвані з окруження, менше почуваємося до відповідальності перед спільнотою. Брак основних вигод впродовж довгих років родить потребу відпущення й навіть тугу за гедонізмом. Важкі життєві умовини ведуть часто на бездоріжжя, які висувають на перший план власне я. З другого боку «унрівський» чи «ірівський» даровий, хай іноді навіть недостатній, хліб теж не залишився без впливу на стан моралі загалу.

Тому лицар на білому коні, який зборов дракона лжі і тьми, тому патрон козацтва й пласту, св. Юрій — символ синтези Божого й кесаревого, символ сили й справедливості, ризику й гарту, посвяти й перемоги, — мусить надалі залишитися нам ідеалом. Він вестиме нас до Великої Мети. Вестиме до того покинутого нами Собору, який на його честь названий, в якому сумують сьогодні олтарі без ладану й амвони без Божого слова. І до Юрія молитимуться наші молоді друзі, як молилися ми:

«Сили залізної дай молодим нашим тілам,
радості й ритму змаганню і вправі твердій,
золота кучерям ще і лицям нашим бронзи,
щоб і сильні ми були та й одважні, як Ти!» (Б. Кравців).

В цім виховнім ідеалі, персоніфікованім особою св. Юрія, вміщається, очевидно, проблема сильного характеру, якої через її недискусійність і завузькі рамки доповіді не порушуємо.

Як ідеал св. Юрія уявляє нам собою безперервну тяглість традиції, яка коріниться у сивій давнині, так друга, не менш,

по нашому, важлива проблема виховного ідеалу, є своєрідне «повшта». Цією великою чеснотою, якої не знало, чи не визнавало ще в своїй юності наше покоління, а яка, безспірно, належить до ідеалу пластуна, є толеранція.

Вона має два аспекти: внутрішній і зовнішній.

При зацпелюванні толеранції з погляду потреб внутрішньо-національних виходимо зі ствердження однієї нашої національної хиби й із аналізу ситуації сучасного дня.

Український індивідуалізм який нерозв'язувався в анархії, надто нам усім відомий, щоб розводитися над усіма княжими коромолами, чорними радами, пашківськими республіками чи махнівщиною. Річ в тому, що ми вміємо вбачати лихо в минулому, але не бачимо його в собі. Тому то ніколи не обсихають від княжих часів наші руки з братньої крові. Тому то повз себе вчорашні друзі сьогодні ворогами ходять. Тому то до сьогодні в нас неуступчивість, яка не визнає думки другого. »Як не візьме моя, то хай не візьме нічия!« — це є фатальна засада, яка веде нас паки й паки до руїни й нищить нам те, що збудували ми своєю жертвенністю й ідеалізмом. Колись була в нас боротьба за йорчики, сьогодні переживаємо ганьбу боротьби за національні прапори. І відчуваємо добре вже всю смішність сварки за правопис, але не відчуваємо ще нікчемності здирання прапорів з маштів на очах чужинців. І триватиме це так довго, як довго займатись будемо критиканством минулого, а не сягнемо в глиб себе: кожного із нас; як довго не станемо суддями самих себе, що возьмуть під мікроскоп аналізу кожний крок, кожний почин, кожну критику; як довго не наберемо переконання, що й ми самі можемо помилятися й що навпаки й другі можуть мати рацію. Доки не перестанемо говорити »се мое і се мое же«, як говорили наші предки за часів автора »Слова о полку«.

Від ствердження нашої національної хиби переходимо до стану наших днів: Давня коромола князів це сьогоднішня распря партій. Тоді, коли від нашої єдності залежить наша доля, забуваємо про сутне; про мале мовимо велике і це мале робимо осередком зацікавлення в час, як нерозв'язаними лежать найважливіші проблеми. Винниченківська фраза, мовляв, »не буде соціалістичної України, хай не буде ніякої«, повторюється у всій трагічній нікчемності й сьогодні в найрізномірніших світоглядно-партійних відмінах.

І тому, підкреслюючи важливість патріотичного виховання, мусимо одночасно наголошувати конечність понадпартійного виховання. А втім це не тільки тому, що хочемо виховати тип громадянина, свідомого своїх цілей і завдань і одночасно виробленого для поглядів інших, але теж тому, що партійне виховання молоді є з кожного погляду шкідливе.

Накидування поглядів у безкритичному віці є однозначне з вихованням неповновартісної людини, яка не шукає правди, яка не добуває правди, а засвоює собі пусті формули. Це, безперечно, діється зі шкодою для умового розвою. Це в ділянці інтелектуальній. Але є ще друга царина: ділянка характеру. Легко набуті переконання легко міняти. А що нам з людей, які своїх поглядів не вміють ані гаразд уаргументувати, ані відстояти. Вкінці можемо мати ще категорію людей, які розчаровуються, але розуміння й почуття чести не дозволяє їм до цього отверто

признатися: вони сторозтерзані, у вічній бою зі собою, який забирає їм сили й час і вкінці знеохочує до суспільної дії.

Обстоюючи засаду понадпартійного виховання й домагаючися для Пласту права на нього, мусимо дбати за велику чесноту і зберегти абсолютну об'єктивність при вихованні юнацтва і не заявлятися не тільки »за«, але і »проти« діючих груп, хіба, що їхні потягнення йдуть в розріз з розумінням національної моралі чи засадою чесною гри.

Хочемо підкреслити, що виховування громадянина на понадпартійних засадах і засадах толеранції не сміє бути рівнозначним із безпринципністю. Не брак поглядів, а самостійне добування поглядів є нашим ідеалом. Не резигнація зі свого, але вирозуміння для другого. Навіть не кволу уступчивість, але теж не накидування другому поглядів чи волі. У вислілі не насилля, але чесна боротьба поглядів і за погляди. Дискусія і свобода думки, а не терор. Пластова чесна гра. Дженглментство. Бо тільки тоді повні розуміємо власну гідність, як шануємо чужу гідність. Не тільки другому не накидуємо своєї волі, але не даємо теж собі накинути. І творячи атмосферу признавання аргументу чи рації, добуваємо для себе право на визнання нашої думки.

Так отже виплекання здорової толеранції — це основа внутрішнього миру, взаємної пошани й довір'я, — першої передумови розумної й здорової визвольної політики, без якої не здійснити нам нашої Великої Меті. Не я і не ти є суттєве, але ми; не моя рація, чи твоя правда, але наша істина, як сума найбільш в житті виправданих поглядів. Не моя група, чи твоя партія, але спільнота, але наша нація, але Україна, джерело наших надхнень, предмет наших мрій і нашої любові, — ціль, до якої йдемо, не знаючи особистого щастя без щастя мертвих, живих і ненароджених.

Не я і не ти, але ми, але спаяний спільною ідеєю гурт, як вислід толеранції й джерело найблагодороднішого альтруїзму.

Так зрозуміла толеранція веде нас у гущу проблематики. Адже ж толеранцію постулює не тільки охота перемогти в собі нашу національну хибу й не тільки вимога дня й сучасний стан народу, але й добре зрозуміла релігійність. Любов ближнього без зрозуміння ближнього не існує. І самопевний, зарозумілий фарисей, гордий на своє знання, що за ніщо мав інших, напевно є гірший від митника, який свідомий своїх слабостей. І навіть грішника осуджувати можна тільки тим, що самі без гріха. Адже ж всі добре пам'ятаємо опис св. Євангелії, як юрба хотіла камінням побити, по давньому звичаю, блудницю. В її обороні станув Христос, що дозволив камінь кинути тільки тому, що без гріха. І один за другим відходили обвинувачі. А Спаситель з божественним спокоєм креслив щось на піску. Як очі угору підняв, не побачив більш нікого. Тоді сказав до блудниці: »В мирі йди і більш не гріши!« Наскільки ж більше вирозуміння ніж для слабостей людських треба мати для людських поглядів.

Але як християнізм вимагає толеранції, так знову толеранція починається до правдивого розуміння релігійності. Бо толеранція це цілий світогляд, повний космічної могутності, який через розуміння кожної людини йде до розуміння кожної живої тварини, квіток і дерев, німих гір і бурхливих океанів. З неповторної гармонії позірного хаосу елементів дізнаємося про вічний лад і в Богові вчимося бачити »не гнів, а соняшні кларнети«, не суддо, а батька. І ця ласкавість його уділяється кожній одиниці. Тоді

релігія перестав бути абстрактною, сухою, вузько-конфесійною. Тоді молитва перемінюється з обов'язку в захоплення, в екстазу, в розмову.

Таке розуміння релігії зокрема важливе в нас — двоконфесійнім народі. Толеранція елімінує не тільки партійну боротьбу, але теж релігійну ворожнечу. З цього погляду Юр і Софія, як символи наших найбільших національних святощів, як могутні дороговкази, спрямовані на схід, набирають в зв'язку з толеранцією нового значення. Юр і Софія стають символом змагання до соборности, до єдности національної й релігійної. Толеранція, як джерело нашої духової соборности і як основа творчої співпраці двох віроісповідань і низки партій, має в сьогоднішню добу загострених соціальних конфліктів ще одно важливе значення, — а саме при злагіднюванні клясових різниць чи противоріч.

В цілому вихований в Пласті громадянин, на з'ясованих засадах виховного ідеалу, — має засипувати рови, які час, обставини й наші слабости викопали в нутрі народу. Він має злагіднювати непорозуміння, лучити, об'єднувати. Він має дбати за чистоту національної ідеї, яка має стояти понад особистим, груповим, клясовим, партійним, конфесійним чи територіальним. Вихований в Пласті громадянин має бути здібний до синтезування всіх творчих сил в нутрі народу для добра й слави батьківщини.

Але толеранція тільки тоді зможе творчо виявитись в нашій національній житті, як буде вона спиратися на твердих й однозначних законах християнської моралі й етики. Повний внутрішній мир не скоріш у нас запанує й не скоріш застосується усі групи супроти себе засади толеранції, заки не будуть мати до себе довір'я. Де ціль освячує засоби, де підступ або нечесна гра не викликають відрази, де можна ламати договори, чи дане другому слово, де агент чи денунціант не є виключуваний з рядів спільноти, не може бути співпраці, а тільки брудна конкуренція. Як довго теж не будуть наново з'ясовані норми абсолютної соціальної справедливости згідно з духом перших християнських громад чи великих енциклік найсвітліших церковних достоянків, так довго не вдасться теж усунути площі тертя між клясами, так довго не буде можна вповні успішно всіх сил ужити проти большевицької загрози. Тільки при тім підкреслюванні, що шлях до абсолютного довір'я не є ані легкий ані короткий, хочемо зазначити, що хтось мусить почати йти послідовно до нього. Розумування, що нас зачнуть обов'язувати норми моралі щойно тоді, як їх визнають усі, має всі прикмети блудного кола. І саме ми, вбачаючи у внутрішньо-національній мирі ідеал, хочемо його реалізацію наблизити, ступаючи впевнено на шлях твердого зберігання засад моралі. Щоб не влямуватися у відчинені двері й заощадити собі труду при укладанні менш чи більш неповних реєстрів недозволених злочинів чи заборон, коротко з'ясовуємо ту проблему, як обов'язок повинуватись законам моралі, які нам передали вповні викристалізованими століття.

Ми обов'язок послууху етичним нормам аргументували наказом національної доцільности, згідно із структурою доповіді, яка навітліє виховний ідеал під кутом прямування до великої мети. Очевидно наказ моральної дії впливає передусім не з практичної доцільности, а з божих законів, не з дочасних наших потреб, а з ідей вічного ладу. Але з цього погляду ніхто моралі ніколи не оспорював; тому й аргументів за визнанням мораль-

них законів з релігійного погляду не потрібно. Вони мають тут аксіоматичний характер.

Толеранція, така дуже важлива для оздоровлення внутрішнього життя, має теж важливе значення в зовнішньому аспекті. Подібно, як взагалі толеранція, так теж і толеранція супроти чужинського світу являється не продовженням наших давніших поглядів, а радше навпаки їх запереченням. Світогляд міжвоєнного покоління молоді базувався на невдачі визвольних змагань і на сумнімі досвіді 1917—20 рр. Роки ці виказали недвозначно забріханість тодішніх гасел про справедливість і братерство. І коли Україна во ім'я соціалістичних гасел розброювалася, соціалістична Росія використовувала це до поновного поневолення своєї житниці. Подібно забріханим виявилось гасло поляків: »wolni z wolnymi, rowni z rownymi«. 1918 рік став запереченням етнографічного принципу і перекресленням наших надій на самостійність.

В українців наступила реакція. Тезу про гармонійну співпрацю зі співзвучними чуженаціональними рухами заступила антитеза про національну виключність і ксенофобію. Очевидно антитеза скривала теж небезпеки, як і теза.

Сьогоднішній день вимагає синтези. Синтези з природи речі шукає теж і Пласт, побудований на універсальній ідеї. Але ця ідея не заперечує, а навпаки підкреслює національний момент. Вірність батьківщині це основа пластового виховання. А втім само повстання скавтінгу, якого ідея родилась під час колоніальної війни англійців, є багатомовне. Батьківщина була для піонерів скавтінгу понад усе. І гасло »Україна понад усе« не втратило сьогодні свого значення.

Все ж, змагаючи до своєї мети, не заперечуємо нікому права на власне життя. Це засада моралі. Як вимагаємо від себе прав на свободу, то не можемо ні в теорії ні в практиці цієї засади заперечувати. І сьогодні дивним здається нам, що не співчували ми священній війні Абесінії. Визвольна боротьба, чи боротьба в обороні zagrożеної свободи мусить родити симпатії, подив і признание. Як було б інакше, то нащо мали б ми відкликуватись до світової опінії в часі затяжних наших змагань.

Але визнання прав на самостійність — це не тільки засада моралі. Сьогодні знаємо, що простий логічний розрахунок і власний інтерес каже нам числитись з правом народів. На перехресті шляхів, втиснуті між дві потуги — Московію і Німеччину, — зможемо втриматись тільки при допомозі союзу рівних і вільних сусідів. На союз і допомогу можемо рахувати тільки тоді, як наші сусіди віритимуть нашим гаслам.

Якби теоретично на мить поставити питання, що вправді супроти поневолених сьогодні народів маємо найчистіші ієнції, але лишаємо собі вільну руку супроти Москви, — мовляв мусимо її найбільше послабити, то така програма не витримує ніякої критики. Чужа територія для молодого держави це передусім послаблення самого таки ласого агресора. Так оже гасло: »Україна понад усе« не має аж ніяк імперіалістичного вістря. Навіаки »Україна понад усе« — це гасло, яке каже нам бачити Україну найбільш поступовою державою, творцем нових ідей, гарантом правопорядку й ладу. Тільки така концепція наближує нас до мети, бо вона з'єднує нас симпатії, мобілізує прихильників, родить концепції й ідеї. А ідеї є найсильнішою зброєю поневолених. Адаже насилля не змогли нам сьогодні голою силою, бо її не

маємо. Адже ж героїство проти танків і літаків за слаба зброя, але й танки і літаки на далеку мету уступити мусять перед ідеями, які добудуть собі визнання в світі.

Але тут доходимо до капітального місця і до основної трудності. Ми хочемо нового людства. Століття неволі, ненависть до старого ладу, жах пережитої війни без сумніву родять симпатії до всіх тих універсальних ідей, які уможливають доступ Українці до кола вільних народів. Проте не вільно нам замикаати очей на небезпеки. Адже ж в пам'яті в нас роки визвольної епопеї 1917—20 рр.

Вірячи в прихід нової людини і підготовляючи прихід нової людини, ні на мить не сміємо забути про загрози. Можна це вяснити на клясичнім прикладі Польщі. Сьогодні союз з Польщею є в нас модним гаслом. Це зрозуміле. Ми схильні забути все минуле в ім'я майбутнього. Але наше толерантне ставлення кінчиться в тім моменті, як контрагент ломить засаду і виступає чинно проти універсалізму концепцій, як пристосовувані ним засоби суперечать голошеним ним засадам, як святкує в нього перемогу забріханість і підступ. Можливість повторення 1918 р. не сміє нас застати невідготованими і тому в грядучому поколінню треба вирощувати поруч із почуттям братерства до чесних, почуття мужньої рішучості, а то й безпощадности до віроломних. Бо спротив наїзникові — це наказ. І злочином супроти власного народу є бути перішучим кунктатором чи кволим мрійником в рішучий час. Плекаючи в собі толеранцію для чужинців і ідею співпраці народів, не сміємо вбити впевненої рішености на криваву розправу тоді, як загрожена є наша територія, яку від віків замешкували діди наші і на яку право наше може кожночасно потвердити свобідно висказана воля мешканців. Для ясности тільки ще хочемо уточнити, що плебісцит тільки на випадок потреби повинен підкреслити наше моральне право на ті землі, які будуть у наших посіданні, бо згори розчислювати на плебісцит було б однозначним з нараженням земель на небезпеку втрати. Роки 1917—20 навчили нас, на жаль, розуміти, що «status quo» іноді перекреслює моральне право. Тому мусимо завжди мати психічне наставлення робити власний «status quo» на всіх землях, але теж тільки на тих землях, до яких маємо моральне право.

Ці завваги зовсім не зайві в обличчі впертости польського становища супроти проблеми Львова, яке впрочім можливість нашого зговорення з ними робить часто ілюзоричною.

Так отже пропагуючи гасло володіння духа над володінням насилля, не негуємо зовсім конечности сили, спертої на праві. Це зокрема важливо підкреслити в сучасний мент, коли молодше покоління не пам'ятає досвіду 1917—20 р. і готове занадто вірити словам і гаслам, коли модними стають кличі понаднаціональних об'єднань і нових утопій, коли дається відчуття реакції проти бруталного розуміння сили в гітлерівській Німеччині, коли вкінці перебування за кордоном доводить звичайно до гіпертрофії толеранції.

Проблема толеранції супроти чужинців скриває ще одну небезпеку. Коли сліпий шовінізм веде іноді до недоцінювання чужинців, то толеранція грозить їх перецінюванням. Пошана для культурних здобутків, іноді подив чи захоплення можуть зродити почуття меншевартости. Тому толеранції не можна відцілювати без одночасного плекання національної гордості. Ми тому

хочемо бути толерантні, бо ми можемо бути толерантні. Наше минуле, наша культура, а передусім наш духовий потенціал дають нам силу протиставитись чужим впливам, які були б загрозливі для нашої духовости і для нашого самопочуття, якщо були б ми народом без традиції й без широких перспектив.

Ця проблема важлива в нас в зв'язку з поширенням т. зв. малоросіяництва, від якого треба звільнити молоде покоління. Попередні століття не знали цієї примари духової гегемонії Москви. Навпаки українець навіть по втраті самостійности почувався чимось культурно безконечно вищим від москаля. Це його самопочуття мало об'єктивне виправдання. І культура України робила далеко глибше враження на сторонніх подорожніх, ніж культура Москви. Це багатомовний факт, який каже сягнути нам до джерел і який стає спонукою до викресання творчого ентузіазму. Цей ентузіазм повинен дозволити вирівняти хвилеві занедбання. Але основною є віра у власні сили.

Не шлях заперечень чужих досягнень, не ненависть, не замкнення в собі і відокремлення ведуть до цілі. Пізнаючи чуже і вмійчи признати кожному належне, черпаємо з досягнень чужих охоту до співзмагу з ними, який спирається на нашої національній гордості і вірі в наше призначення.

Складність останньо змалюваної проблематики вимагає повноцінної людини. Це не сміє бути функціональна людина, яка діє по згори уложеної рецепті, яка сліпо тримається одної схеми, яка на все має одну формулу. Нашим ідеалом є жива людина, яка доцільно і розумно реагує на кожну подію, на кожну нову ситуацію. Саме на низці нюансів при інтерпретації толеранції прекрасно виходить, як людина мусить вміти узгіднювати загальну засаду з різнородними випадками, які іноді можуть заскакувати, а від яких нерідко залежатиме ціле наше майбутнє. Ми проти оглухлих готурів нез'ясованого й обманливого весесвітництва й проти імперіялістичних акул і трубадурів ненависти, але ми одночасно вповні свідомі границь толеранції. До кожночасного правильного уточнення цих границь потрібний інтелект.

І як зусилля, що вестиме нас до Мети, вимагає гарту волі, так відшукування шляхів вимагає розуму. Юр і Софія, які нам в доповіді були символом нашої мети, дороговказом до батьківщини, — які були символом соборности земель і наказом релігійної й національної толеранції, стають втретє символом: синтези розуму і волі, розваги й лицарськости, царства духа і царства сили. Божя Премудрість Софія й лицар Правди св. Юрій визначають шляхи нашого призначення: шляхи не крайностей, не тез і антитез, а шляхи дозрілих синтез.

Виходячи при накресленні нашого виховного ідеалу від синтези традиції й поступу, вимагаючи в побудові нашого внутрішнього життя гармонійної синтези найрізнородніших поглядів, поєднуючи в зовнішньо-політичному аспекті принцип сили та засаду пошани для чужого з засадою власної гордості й гідности, сполучуючи національне з релігійним, чи національне з універсальним, вимагаємо теж гармонійности в нашому внутрішньому житті: в співвідношенні інтенсивности наших психічних функцій: вимагаємо рівноваги між розумом, волею й почуттям.

Ідея дозрілости, рівноваги й синтези мусить нам присвічувати теж при розв'язуванні актуальних чи модерних проблем, котрі мають відношення до світогляду людини, а тим самим мусять

бути узгляднені при накреслюванні виховного ідеалу. Ідеал толеранції й великих свобод людини в'яжеться звичайно з поняттям демократії. Сьогодні є загально поширена мода підкреслювати демократичність своїх поглядів. Ця мода скриває велику небезпеку: Акцентування власного демократизму може бути вислідом не так переконань, а кон'юнктури. Очевидно, з усякою кон'юнктурністю треба боротися. Вона ж бо впливає з розраховування на особисті користі за ціну пристосовування своїх поглядів до обставин, до режиму. Всяка кон'юнктурність є ознакою слабости характеру й кон'юнктурист не може збуджувати довір'я. Тому надмірне підкреслювання свого демократизму мусить родити поважне застереження, зокрема в людей чи гуртів, які були відомі зі свого протидемократичного наставлення.

Зробить хтось закид, мовляв, наступила еволюція поглядів. Без сумніву, можна погодитися із таким виясненням, але тоді треба, не скриваючи своїх попередніх поглядів, накреслити еволюцію поглядів. Проте при еволюції поглядів, зокрема під впливом обставин, треба пам'ятати, що загальне означування поглядів не дає правильної розв'язки. Бо поняття є багатозначні. І так напр. демократією можна одночасно захоплюватися й одночасно її гостро критикувати. Бо не можна сказати, що критика тієї інтерпретації демократії, яку ми бачили в 1917—20 рр. на Україні, не мала рації. Навпаки: в цій критиці було багато правди й багато здорових думок.

Без сумніву, як зважити, що толеранція є однією з основних засад демократії, а свобода думки і слова є одним з початкових, гарятованих демократією, прав, то ми вже на підставі сказаного досі в доповіді могли б декларувати себе демократами. Якщо віримо, що свобода думки є однією з передумов прилюдної відваги, отже правдивої гідности і мужности людини, то мусимо визнати чи не найшляхетнішим обов'язком людини боротися за цей тип громадянина, отже теж за демократію.

Проте є й негативи в демократії, які зокрема болуче виявляються при українській вдачі, при степовості нашого індивідуалізму. Тому тут треба сягати «ad fontes», до джерел української духовности й наших устроєвих звичаїв. Простудіювання цієї проблеми раз на завжди збереже нас від кон'юнктури і від міняння поглядів на доцільність сякого чи такого державного устрою що десятиліття. Не маючи претенсій в цім короткім шкіці перерішувати справу, хочу висказати тільки погляд, що мабуть і тут як ідеал найбільш відповідатиме нам синтеза свободи й авторитету, яку, до речі, знаємо з нашої історії. Гетьманат — це є здорова комбінація демократії й вождизму, яка не тільки відповідає нашій традиції, але теж не може стрінутися зі закидом назадництва.

Накреслений шлях низки синтез вказує на нашу тугу за гармонією, на змагання до ідеалу врівноважености, вирівняности, симетрії й пропорції. Щось з подиху клясичної антики скривається в цім ідеалі.

Знаю, — медом сонця, ой Ладо,
В твоім древнім тілі — весна.
О, моя степова Еллада,
Ти й тепер антично ясна! —

говорить Маланок про ту нашу спорідненість з гелленським світом, яка йому здається прокльоном і благословенням одночасно.

Калькокагатія знаходиться в центрі цього світогляду; незрівнянна апотеоза Краси й Добра. Це є те, що ми назвали вгорі синтєзою царства сили й царства духа. Це є одночасно культ тіла і культ душі. Це є афірмація й любов життя, але є теж рішеність на смерть, як цього треба. Це є охота жити для краси і готовість вмирати для добра. Це є потреба служити батьківщині кожним віддихом, кожним успіхом і усміхом і це є імператив: в грізний час наступу ворожої навали вміти зложити життя в дані, гідно й велично!

Річ природна, що в різні часи калькокагатія мала різні інтерпретації й різні люди різні моменти підкреслювали. Ми мусимо бути свідомі, що гармонія мусить мати теж свої границі. Але в основному саме цей світогляд не тільки близький українській духовості, але теж і плодучий в наслідки, якщо лише гармонії не схочемо утотожнювати зі спокоєм. Без сумніву, динамізм нераз порушує закони совершеної гармонії, але не йде про строге й сухе перестерігання гармонії на кожнім кроці, тільки йде про гармонію, як ідеал, до якого змагаємо.

Цей світогляд калькокагатії, близький для «стєпової Еллади», зокрема близький для пластуна, якому не чужа любов бронзового тіла. А постійна аполлонська душевна погода пробивається з нашого наказу: вміти усміхатися в найтяжчих життєвих хвилинах. Цей ідеал вічного оптимізму веде послідовно до панування над собою, до зрівноважування важких життєвих обставин силою духа. Звідти бажання гарту, звідти почуття щастя в зустрічі з перепонами, труднощами, хуртовиною в прямім і переноснім значенні. Тому не лякаємося боротьби, а навпаки шукаємо її іноді, як своєрідної вправи. Бо ж боротьба дає нам гарт, а перемога — іноді перемога над собою, радість, усміх. Цього гарту шукаємо скрізь — у спорті, в мандрівці, у грі, — шукаємо й виплекуємо в малім, щоб потім зуміти пристосувати в великім. Бо наше шукання пригод це не авантюризм, а тільки вправа. Вправа, яка іноді дозволяє нам, якщо вжити окреслення німецької приповідки «aus der Not Tugend machen». І тому не лякаємося того, що другим видається трагедією, а старасмося примусове положення використати як найкраще для нашої остаточної мети.

Так засадничо виглядає наш ідеал, ідеал нового покоління. Він має понадчасове і понадпростірне значення, але він може нам стати в пригоді й сьогодні, тобто у нашім виході з батьківщини, який не має прикладу в історії. Бо і тепер не вільно нам ні кволо рук заложити, ні розпачати. Ні! Наше сьогоднішнє положення — це теж своєрідна вправа.

Колись зряджали ми в уяві кораблі в невідоме, тужили за далекими морями й мандрівками по світі. І нехай сьогоднішня наша мандрівка поневільна! Проте не сміємо її вважати тільки трагедією. Наша примусова мандрівка може і мусить бути післаництвом молодого покоління, яке опинилося за кордоном батьківщини. Не місце тут характеризувати завдання еміграції. А втім вони здебільша відомі. Ми тільки хочемо в доповіді вказати на ту психічну настанову, яку маємо в собі виплекати. Ми не емігранти, а ми емісарі нашої батьківщини. Своїх послів матиме Україна закордоном і по виборенні суве-

ренности. Ми ж сповняємо їх функцію у важкий час неволі, щоб навчити чужину цінити той край, який на пограниччі Європи боронить від століть вічного ладу, базованого на християнській культурі. Тому не можемо гаяти часу, не можемо жити безперервно надією повороту, не можемо толерувати тимчасовості й доривочності. Навпаки: Наше життя плянуємо так, наче б ми мали постійно остатися емісарами Великої Справи, але плянуємо так, щоб підготувати нашою плявною працею якнайскоріший поворот до Києва й Львова для нашого загалу.

Не вважаючи нашої великої мандрівки трагедією, а тільки етапом до великої мети, — не можемо вважати її теж щастям ні нагодою до уживання пригод. На чужині ми тільки мандрівники до мети, чи емісарі, а ніколи не вкорінені громадяни й не слуги чужих інтересів. Навіть як було б нам особисто добре матеріально жити, ніколи не можемо вбити туги за батьківщиною. Не: »ubi bene ibi patria«, але »ubique pro patria« є нашим гаслом, є нашим імперативом, є законом, є вкінці заповітом кожного, що паде на шляху. Не творення собі можливих умовин життя, щоб найти спокій і вловічля, але творення модерно вивінуваних варстатів праці для здійснювання засади »скрізь для батьківщини« може заспокоїти совість вигнанців і дати їм моральне виправдання.

Тільки рвучка туга, почуття відповідальності й національна гордість може дати нам певність, що не розплинемося в чужих морях, не знидіємо, не знікчемніємо, не зденаціоналізуємося. Хай може денационалізація не страшна для сеніорату, чи старшого пластуства, то вже більш загрози має вона для юнацтва, ще більше для новацтва. І тому не сміємо її тратити з очей, бо ж майбутнє завжди невідоме і не знаємо, коли доведеться здійснити нам нашу ціль. Хай іде з нами в чужину наша пісня, наша вишивка, наша мова, наш звичай. Хай чужинці пізнають культуру нашої хати, де чистоти наших думок і намірів берегтиме ікона серед рушників, якій поклонятись будемо ввечорі і ранком, перед якою сповідатись будемо з наших вчинків, чи даром — без діл для Справи, не йдуть нам наші дні. Перед якою клякатимуть діти з молитвою за ту священну боротьбу, яка ведеться скрізь, де б'ється українське серце. Перед якою проситимуть розуму і сили, щоб не посоромити перед чужинцями чести свого народу, щоб вміти ступати скрізь з високо піднесеним чолом, як ступати випадає членові нації в поході.

А коли іноді серед праці чи на сумерку днини, серед чужих людей чи на самотині, чи може серед своєї родини, але на відлюдді, зможе нас туга, то не вбиваймо її, вона ж бо нам євшанзіллям:

То ж не забути нам! . . . То вже дарма . . .
Завжди снувати будем тії думи,
Невтишні ті, що плинуть нам пливма
Від рідних нив . . .
То ж не привабить нас могутній хор
Чужих вікторій в цю добу велику!
Ні Арк Тріумф, ні Бранденбургер Тор,
Ні луки Цезарів не зможуть клику
Тривкішого за морок, смерть і мор,
Що палить нас сьогодні і довіку,

Що із боевиц і Базару й Крут
Горить нам честнем змагу й волі тут.

Під зорями чужими — то ж одним
Тривожим Бога — молимося Ясному:
Щоб вволив нам ще дужим, молодим
Зустріти зриву мить недовідому.
Щоб послі вже — хоч млу, хоч тільки дим
Уздріти дав над двором рідним Дому —
І — в мить останню — віч померклий світ
Покрив нам вільним шумом рідних віт . . .

І безпересталь так. Щодня, щоранку —
У копальняних штольнях, як кроти
Вгризаючися в землю, чи при станку,
Як чола піт ізрошує густий,
Одне нас тільки морить, непокоїть:
— Коб руки дужі зберегти для зброї.

(В. Кравців.)